

Настека Т. Н.

ОНТОГЕНЕЗ ВИДОВ РОДА *ARMENIACA* SCOP. В УСЛОВИЯХ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

Приведены результаты исследования онтогенеза четырех видов рода *Armeniaca* Scop.: *A. vulgaris*, *A. sibirica*, *A. mandshurica* и *A. dasycarpa* интродуцированных в зону Лесостепи Украины. Дана характеристика возрастных периодов. Установлены критические периоды онтогенеза.

Nasteka T. N.

ONTOGENY SPECIES *ARMENIACA* SCOP. IN THE FOREST-STEPPE OF UKRAINE

The article presents the results of the detailed research of the *Armeniaca* Scop. species growing in the Forest-Steppe of Ukraine. The specifying of ontogeny stages of ontomorphogeny has been carried out and the essential characters of ontomorphogeny for 4 species of plants: *A. vulgaris*, *A. sibirica*, *A. mandshurica* and *A. dasycarpa*. Have been established the species optimal conditions of apricots growth and development, depending on climate and ground conditions, and this permits their broad cultivation in the Forest-Steppe of Ukraine.

Надійшла 08.03.2011 р.

УДК 581.5/9: 502.72 (477.41)

С. М. Білявський, Н. М. Журавель, С. С. Морозюк

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, кафедра ботаніки,
вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601

РАРИТЕТНІ СУДИННІ РОСЛИНИ, ЩО ОХОРОНЯЮТЬСЯ В ОБ'ЄКТАХ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ КИЇВЩИНИ

Флора, раритетні судинні рослини, природно-заповідний фонд, Червона Книга України, заказник, пам'ятка природи, Європейський Червоний список, дендропарк

Київщина – один з найурбанізованіших, щільно населених, промислово і технічно розвинених регіонів України, що досить негативно позначається на стані рослинного і тваринного світу. Тому дослідження поширення, сучасного стану популяцій та інвентаризації раритетних видів рослин та рослинних угруповань з їх участю є актуальними.

Нами уточнено перелік раритетних видів судинних рослин флори Київщини у Європейському Червоному списку, списках Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), Міжнародного Союзу Охорони Природи (МСОП) та Бернської конвенції, досліджено сучасне поширення та стан популяцій деяких модельних видів раритетних судинних рослин, що охороняються в природно-заповідному фонді (ПЗФ) Київщини та введених у культуру в ботанічних установах міста Києва та Біла Церква.

До об'єктів ПЗФ у Київській області (станом на 01.01.2011 р.) належать: 23 об'єкти загально-державного значення (2 національні природні парки, 1 дендрологічний парк, 15

заказників, 2 пам'ятки природи (ботанічні), 3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва); **145** об'єктів місцевого значення, а саме: 2 регіональні ландшафтні парки, 63 заказники, 16 заповідних урочищ, 53 пам'ятки природи, 11 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Всього на території Київської області є **168 об'єктів** ПЗФ України загальною площею **100858,855 га**, що становить **36,02%** від площі ПЗФ України та **35,87%** площі Київської області. На території Білоцерківщини, Фастівщини і Сквирщини зосереджено **2** об'єкти ПЗФ загально-державного значення (1 лісовий заказник і 1 дендрологічний парк) та **13** об'єктів місцевого значення (4 заказники: 1 – ландшафтний, 1 – гідрологічний та 2 – лісові; 5 пам'яток природи: 4 ботанічні, 1 геологічна, 1 заповідне урочище та 3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) [1].

За даними В. Г. Собка [6], флора судинних рослин Київщини нараховує 126 родин і **1703** види, серед них близько 1200 – види з класу *Magnoliopsida* і понад 450 – з класу *Liliopsida* відділу *Magnoliophyta* (за системою А.Л. Тахтаджяна). До інших відділів належать 49 видів: 11 видів відділу *Pinophyta*, 23 – *Polypodiophyta*, 9 – *Equisetophyta* і 6 – *Lycopodiophyta*.

На основі аналізу літературних джерел нами уточнено перелік раритетних видів флори судинних рослин Київщини. Всього на Київщині виявлено **100** видів рослин, занесених до Червоної Книги України (ЧКУ, 2009), серед яких 5 належать до *Lycopodiophyta*, 4 – до *Polypodiophyta*, 91 – до *Magnoliophyta* (24 з класу *Magnoliopsida* і 67 з класу *Liliopsida*). Це становить **17%** загальної чисельності видів флори Київщини. За соціологічним статусом до I категорії рідкості (зникаючі) належить 12 видів, II категорії (вразливі) – 49, III категорії (рідкісні) – 29, до категорії неоцінені – 10 видів [3,4].

Список раритетних видів флори судинних рослин Київщини наведено в таблиці.

З наведеної таблиці видно, що до останнього видання ЧКУ (2009) занесено **25** видів судинних рослин Київщини, які раніше не потребували охорони (*Diphasiastrum zeilleri* (Rouy) Holub, *Botrychium multifidum* (S.G.Gmel.) Rupr., *B. virginianum* (L.) Sw., *Adonis vernalis* L., *Astragalus arenarius* L., *Caldesia parnassifolia* (L.) Parl., *Carex secalina* Willd. ex Wahlenb., *C. dioica* L., *C. chordorrhiza* Ehrh., *Carex vaginata* Tausch, *Crambe tataria* Sebeök, *Dracocephalum ruyschiana* L., *Gladiolus imbricatus* L., *Fritillaria meleagris* L., *Eleocharis carniolica* W.D.J.Koch, *Gymnadenia densiflora* (Wahlenb.) A. Dietr., *Iris sibirica* L., *Jovibarba sobolifera* (Sims.) Opiz, *Leucanthemella serotina* (L.) Tzvelev, *Pulsatilla patens* (L.) Mill. s.l., *Salix lapponum* L., *Silene lithuanica* Zapal., *Succisella inflexa* (Kluk) G. Beck, *Utricularia minor* L., *U. intermedia* Hayne).

Таблиця.

Раритетні види флори судинних рослин Київщини

№ п/п	Назва виду	Категорія ЧКУ, 1996	Категорія ЧКУ, 2009
1	2	3	4
<i>Lycopodiophyta</i>			
1	<i>Diphasiastrum complanatum</i> (L.) Holub	II	II
2	<i>Diphasiastrum zeilleri</i> (Rouy) Holub	-	II
3	<i>Huperzia selago</i> (L.) Bernh. ex Schrank et Mart.	I	I
4	<i>Lycopodium annotinum</i> L.	II	II
5	<i>Lycopodiella inundata</i> (L.) Holub (<i>Lycopodium inundatum</i> L.)	II	II

БОТАНІКА

Продовження таблиці

1	2	3	4
<i>Polypodiophyta</i>			
6	<i>Botrychium lunaria</i> (L.) Sw.	II	II
7	<i>Botrychium multifidum</i> (S.G.Gmel.) Rupr.	-	III
8	<i>Botrychium virginianum</i> (L.) Sw.	-	I
9	<i>Salvinia natans</i> (L.) All.	II	неоцінений
<i>Magnoliophyta</i>			
10	<i>Adonis vernalis</i> L.	-	неоцінений
11	<i>Aldrovanda vesiculosa</i> L.	II	II
12	<i>Allium ursinum</i> L.	II	неоцінений
13	<i>Anacamptis morio</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase (<i>Orchis morio</i> L.)	II	II
14	<i>Anacamptis coriophora</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase s.l. (<i>Orchis coriophora</i> L., incl. <i>Orchis nervulosa</i> Sakalo)	I	II
15	<i>Astragalus dasyanthus</i> Pall.	II	II
16	<i>Astragalus arenarius</i> L.	-	II
17	<i>Betula humilis</i> Schrank	III	III
18	<i>Betula obscura</i> A.Kotula	III	III
19	<i>Bulbocodium versicolor</i> (Ker-Gawl.) Spreng.	I	I
20	<i>Caldesia parnassifolia</i> (L.) Parl.	-	I
21	<i>Carex buxbaumii</i> Wahlenb.	II	II
22	<i>Carex bohémica</i> Schreb. (<i>C. cyperoides</i> Murr.)	II	II
23	<i>Carex chordorrhiza</i> Ehrh.	-	II
24	<i>Carex dioica</i> L. (<i>Vignea dioica</i> (L.) Reichtnb.)	-	II
25	<i>Carex secalina</i> Willd. ex Wahlenb.	-	II
26	<i>Carex umbrosa</i> Host	II	неоцінений
27	<i>Carex vaginata</i> Tausch	-	I
28	<i>Carlina cirsioides</i> Klokov	II	II
29	<i>Cephalanthera longifolia</i> (L.) Fritsch	II	II
30	<i>Cephalanthera damasonium</i> (Mill.) Druce	II	III
31	<i>Cephalanthera rubra</i> (L.) Rich. (<i>Serapias rubra</i> L.)	II	III

БОТАНІКА

Продовження таблиці

1	2	3	4
32	<i>Coeloglossum viride</i> (L.) C. Hartm. (<i>Dactylorhiza viridis</i> (L.) R.M.Bateman, Pridgeon et M.W.Chase)	III	III
33	<i>Colchicum autumnale</i> L.	II	неоцінений
34	<i>Corallorhiza trifida</i> Chatel. (<i>C. neottia</i> Scop.)	II	III
35	<i>Crambe tataria</i> Sebeök	-	II
36	<i>Crocus reticulatus</i> Stev. ex Adam.	III	III
37	<i>Cypripedium calceolus</i> L.	II	II
38	<i>Dactylorhiza maculata</i> (L.) Soó s.l. (<i>Orchis maculata</i> L.)	III	II
39	<i>Dactylorhiza sambucina</i> (L.) Soó (<i>Orchis sambucina</i> L.)	II	II
40	<i>Dactylorhiza incarnata</i> (L.) Soó	III	III
41	<i>Dactylorhiza majalis</i> (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes	III	III
42	<i>Dactylorhiza traunsteineri</i> (Saut.) Soó	II	II
43	<i>Dactylorhiza fuchsii</i> (Druce) Soó	III	III
44	<i>Daphne cneorum</i> L.	II	II
45	<i>Dracocephalum ruyschiana</i> L.	-	неоцінений
46	<i>Drosera intermedia</i> Hayne	II	II
47	<i>Drosera anglica</i> Huds. (<i>D. longifolia</i> L., nom. rej.)	II	II
48	<i>Eleocharis carniolica</i> W.D.J.Koch	-	II
49	<i>Epipactis palustris</i> (L.) Crantz	III	III
50	<i>Epipactis atrorubens</i> (Hoffm. ex Bernb.) Schult.	III	III
51	<i>Epipactis helleborine</i> (L.) Crantz	II	II
52	<i>Epipogium aphyllum</i> Sw.	I	I
53	<i>Fritillaria meleagris</i> L.	-	II
54	<i>Fritillaria ruthenica</i> Wikstr.	II	II
55	<i>Galanthus nivalis</i> L.	II	неоцінений
56	<i>Gladiolus imbricatus</i> L.	-	II
57	<i>Gladiolus tenuis</i> M.Bieb. (<i>G. apterus</i> Klokov)	II	II
58	<i>Goodyera repens</i> (L.) R. Br.	II	II
59	<i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R.Br.	III	III

БОТАНІКА

Продовження таблиці

1	2	3	4
60	<i>Gymnadenia densiflora</i> (Wahlenb.) A.Dietr.	-	II
61	<i>Gymnadenia odoratissima</i> (L.) Rich. (<i>Orchis odoratissima</i> L.)	II	I
62	<i>Hammarbya paludosa</i> (L.) O.Kuntze (<i>Malaxis paludosa</i> (L.) Sw.; <i>Orchis paludosa</i> L.)	II	I
63	<i>Iris pineticola</i> Klokov	II	II
64	<i>Iris sibirica</i> L.	-	II
65	<i>Jovibarba sobolifera</i> (Sims.) Opiz	-	III
66	<i>Juncus bulbosus</i> L. (<i>J. supinus</i> Moench)	III	II
67	<i>Leucanthemella serotina</i> (L.) Tzvelev	-	I
68	<i>Lilium martagon</i> L.	II	III
69	<i>Liparis loeselii</i> (L.) Rich. (<i>Ophrys loeselii</i> L.)	II	II
70	<i>Listera ovata</i> (L.) R. Br.	III	III
71	<i>Lunaria rediviva</i> L.	III	III
72	<i>Malaxis monophyllos</i> (L.) Sw.	II	II
73	<i>Neottia nidus-avis</i> (L.) Rich.	III	III
74	<i>Neotinea ustulata</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase (<i>Orchis ustulata</i> L.)	II	I
75	<i>Neottianthe cucullata</i> (L.) Schlechter	II	II
76	<i>Orchis coriophora</i> L.	III	III
77	<i>Orchis palustris</i> Jacq.	III	III
78	<i>Orchis laxiflora</i> Lam.	II	II
79	<i>Orchis militaris</i> L.	III	III
80	<i>Pedicularis sceptrum-carolinum</i> L.	I	I
81	<i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	III	III
82	<i>Platanthera chlorantha</i> (Cust.) Reichenb.	III	III
83	<i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill. s.l.	-	неоцінений
84	<i>Pulsatilla grandis</i> Wender.	II	II
85	<i>Pulsatilla nigricans</i> Störck	II	II
86	<i>Salix starkeana</i> Willd.	III	III
87	<i>Salix myrtilloides</i> L.	III	III

1	2	3	4
88	<i>Salix lapponum</i> L.	-	II
89	<i>Saxifraga hirculus</i> L.	II	II
90	<i>Scheuchzeria palustris</i> L.	I	I
91	<i>Scopolia carniolica</i> Jacq.	II	неоцінений
92	<i>Silene lithuanica</i> Zapal.	-	неоцінений
93	<i>Stipa capillata</i> L.	III	III
94	<i>Stipa borysthenica</i> Klokov. ex Prokudin.	II	II
95	<i>Stipa pennata</i> L.	II	II
96	<i>Succisella inflexa</i> (Kluk) G. Beck	-	III
97	<i>Trapa natans</i> L. s.l.	II	II
98	<i>Tulipa quercetorum</i> Klokov. et Zoz	III	III
99	<i>Utricularia intermedia</i> Hayne	-	II
100	<i>Utricularia minor</i> L.	-	II

33 види судинних рослин флори Київщини внесені до Європейського Червоного списку, списків МСОП, CITES та Бернської конвенції. Серед них найбільшу кількість видів (29) внесено до Додатку II CITES (*Adonis vernalis* L., *Corallorhiza trifida* Chatel., *Cypripedium calceolus* L., *Dactylorhiza maculata* (L.) Soó s.l., *D. sambucina* (L.) Soó, *D. incarnata* (L.) Soó, *D. majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes, *Dactylorhiza traunsteineri* (Saut.) Soó, *D. fuchsii* (Druce) Soó, *Epipactis palustris* (L.) Crantz, *E. atrorubens* (Hoffm. ex Bernb.) Schult., *E. helleborine* (L.) Crantz, *Epipogium aphyllum* Sw., *Goodyera repens* (L.) R. Br., *Gymnadenia conopsea* (L.) R.Br., *G. densiflora* (Wahlenb.) A. Dietr., *G. odoratissima* (L.) Rich., *Hammarbya paludosa* (L.) O.Kuntze, *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Listera ovata* (L.) R. Br., *Malaxis monophyllos* (L.) Sw., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Neotinea ustulata* (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase, *Neottianthe cucullata* (L.) Schlechter, *Orchis militaris* L., *O. coriophora* L., *O. palustris* Jacq, *Platanthera bifolia* (L.) Rich., *P. chlorantha* (Cust.) Reichenb.), 3 види – до Європейського Червоного списку (*Astragalus dasyanthus* Pall., *Carlina cirsioides* Klokov, *Silene lithuanica* Zapal.), 2 види – до списку видів під охороною Бернської конвенції (*Dracocephalum ruyschiana* L., *Liparis loeselii* (L.) Rich.) та 1 вид до списку МСОП (*Astragalus dasyanthus* Pall.) [3, 4, 5, 6, 7].

Державні природоохоронні установи та громадські організації працюють над створенням Червоного списку рослин Київської області, до якого будуть внесені, так звані, регіонально рідкісні види рослин, що поширені в регіоні та потребують охорони.

Основним природно-охоронним об'єктом ПЗФ на території Білоцер-ківщини, Фастівщини і Сквирщини серед 15 наявних є дендрологічний парк «Олександрія» НАН України в м. Біла Церква. На його території під охороною знаходяться **10** раритетних видів судинних рослин, серед яких 5 не є видами флори досліджуваного регіону (*Betula humilis* Schrank, *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng., *Daphne sneorum* L., *Pulsatilla nigricans* Störck, *Stipa capillata* L.), а інші 5 – це ті, що поширені у природних фітоценозах на території Білоцерківщини, Фастівщини і Сквирщини (*Adonis vernalis* L., *Galanthus nivalis* L., *Iris sibirica* L., *Lilium martagon* L., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich.) [8,9].

Ми дослідили стан популяцій окремих раритетних модельних видів, що зростають на території Київщини та вирощуються в ботанічних садах м. Києва, а саме: *Lilium martagon* L., *Cypripedium calceolus* L., *Adonis vernalis* L., *Pulsatilla grandis* Wender.

Всі досліджувані модельні види за особливостями біології та екології ми розділили на 3 умовні групи: раритетні дводольні, раритетні однодольні та орхідесві.

Раритетні дводольні

Adonis vernalis L. Приурочений здебільшого до лучних степів союзів *Fragario viridis-Trifolium montani* та *Cirsio-Brachypodium pinnati*, зрідка в справжніх степах союзу *Astragalo-Stipion* та на порушених ділянках союзу *Festucion valesiacaе*, спорадично на узліссях (клас *Trifolio-Geranietea*) та у світлих розріджених лісах (клас *Quercu-Fagetea*). Мезоксерофіт, криптофіт. Популяції континуальні, хоча вплив антропогенних факторів призвів до їхньої трансформації у локальні. Мають повночленні правосторонні спектри.

Pulsatilla grandis Wender. Місцезростання – схили з лучно-степовою і степовою рослинністю на малопотужних чорноземах, узлісся дубових і соснових лісів, галявини, на сірих і дерново-підзолистих ґрунтах, у термофільних чагарниках в угрупованнях класів *Festuco-Brometea*, *Trifolio-Geranietea sanguinei*, *Rhamno-Prunetea*, *Sedo-Scleranthetea*, *Quercetea pubescenti-petraeae*, *Vaccinio-Piceetea*. Ксеромезофіт, гемікриптофіт. Локальні популяції нечисленні, повночленні. Насінна продуктивність задовільна, але поновлення відбувається дуже повільно.

Раритетні однодольні

Lilium martagon L. Зростає в листяних та мішаних лісах в мезотрофних умовах, насамперед, на освітлених місцях – галявинах, узліссях. Всюди трапляється спорадично. Мезофіт, геофіт. Популяції містять від декількох до декількох десятків особин різного віку, які зростають групами.

Орхідесві

Cypripedium calceolus L. Єдине відоме на Київщині сучасне місцезнаходження цього виду в природі – Дніпровсько-Деснянський ландшафтний заказник (Вишгородський р-н). Зростає здебільшого в угрупованнях союзу *Fagion sylvaticae*, зрідка – союзів *Carpinion betuli* та *Luzulo-Fagion*. Мезофіт, криптофіт, кальцефіл. Популяції нечисленні, здебільшого з правобічним віковим спектром та незадовільним природним поновленням. Подекуди трапляється невеликими групами.

Всі досліджені види культивуються в Національному Ботанічному Саду імені М.М. Гришка НАН України, де утворюють стійкі гомеостатичні популяції, а деякі з них вирощують у відкритому ґрунті в Ботанічному саду імені О.В. Фоміна Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка та дендропарку «Олександрія» НАН України. [11, 12].

В останні десятиліття спостерігається тенденція до зростання кількості раритетних видів, що можна пояснити незворотною на них дією антропогенного чинника. Тому постійно постає проблема збільшення існуючих територій та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, уточнення списків раритетних видів рослин України, зокрема, Київщини, а також дослідження стану популяцій за їх участю.

Висновки

1. Природно-заповідний фонд Київської області нараховує 168 об'єктів, серед яких 23 об'єкти загально-державного та 145 – місцевого значення загальною площею 100858,855 га (або 35,87% від площі області), що становить 36,02% від загальної площі Природно-заповідного фонду України.

2. У флорі Київщини нараховується 126 родин і 1703 види судинних рослин, серед яких близько 1650 видів з відділу *Magnoliophyta*. До інших відділів належать 49 видів (11 - до відділу *Pinophyta*, 23 – *Polypodiophyta*, 9 – *Equisetophyta* та 6 – *Lycopodiophyta*).

3. На Київщині до Червоної Книги України внесено 100 видів судинних рослин (5 з відділу *Lycopodiophyta*, 4 – *Polypodiophyta*, 91 з відділу *Magnoliophyta*), що становить 17% загальної чисельності видів флори Київщини. До I категорії рідкісності належить 12% від загальної кількості раритетних видів, II категорії – 49%, III категорії – 29%, та 10% видів до категорії неоцінені.

4. 33 види судинних рослин флори Київщини (33% від загальної кількості раритетних видів) внесені до Європейського Червоного списку, списків CITES, МСОП, Бернської конвенції (29 видів - до Додатку II CITES, 3 - до Європейського Червоного списку, 2 - до списку видів під охороною Бернської конвенції та 1 - до списку МСОП).

5. Деякі види широко культивуються в Національному Ботанічному Саду імені М.М. Гришка НАН України, Ботанічному саду імені О.В. Фоміна КНУ імені Тараса Шевченка та дендропарку «Олександрія» НАН України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Екологічний паспорт Київської області. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Київській області. – 2009. – 82 с.
2. Собко В.Г., Мордатенко Л.П. Визначник рослин Київської області. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 374 с.
3. Червона книга України Рослинний світ //за ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонка. – К.: Вид-во Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1996. – 608 с.
4. Червона книга України. Рослинний світ //за ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
5. Вініченко Т.С. Рослини України під охороною Бернської конвенції. – К.: Хімджест, 2006. – 176 с.
6. Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона /Під заг.ред. Т.Л. Андрієнко. – К.: Фітосоціоцентр, 2006. – 316 с.
7. Харчишин В.Т., Собко В.Г., Мельник В.І. та ін. Рідкісні і зникаючі рослини Українського Полісся. – К.: Фітосоціоцентр, 2003. – 248 с.
8. Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України. Фітогенетичний фонд, мікогенетичний фонд, фітоценотичний фонд /Під ред. С.Ю. Поповича. – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – 276 с.
9. Каталог деревних рослин дендрологічного парку «Олександрія» НАНУ: довідник /За ред. С.І. Галкіна. – Біла Церква: БЦФ ТОВ «Дельфін», 2008. – 53 с.
10. Каталог рослин дендрологічного парку «Олександрія» НАНУ: довідник /За ред. Л.П. Мордатенка. – Біла Церква, 1997.–53 с.
11. Фіторізноманіття національних природних парків України /Т.Л. Андрієнко, Р.Я. Арап, Д.П. Воронцов та ін. – К.: Науковий світ, 2003. – 143 с.
12. Собко В.Г., Гапоненко М.Б. Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України. – К.: Наукова думка, 1996. – 280 с.

Белявский С. Н., Журавель Н. М., Морозук С. С.

РАРИТЕТНЫЕ СОСУДИСТЫЕ РАСТЕНИЯ, ОХРАНЯЕМЫЕ В ОБЪЕКТАХ ПРИРОДНО-ЗАПОВЕДНОГО ФОНДА КИЕВЩИНЫ

Уточнен перечень раритетных видов сосудистых растений флоры Киевщины в Европейском Красном списке и Бернской Конвенции, исследовано распространение и состояние популяций некоторых раритетных видов растений, которые охраняются ПЗФ Киевщины и введены в культуру в ботанических учреждениях г. Киева и г. Белая Церковь.

Bilyavskiy S. M., Zhuravel N. M., Morozuk S. S.

FLORA'S RARE SPECIES OF VASCULAR PLANTS WHICH ARE PROTECTED IN KYIV REGION'S NATURE RESERVE FUND

Kyiv region flora's rare species of vascular plants from European Red List and Bern Convention were made more precise, the expansion and population condition of some rare plant

species, which are protected in Kyiv region's Nature Reserve Fund and cultivated in Kyiv and Bila Tserkva's botanical establishments were investigated.

Надійшла 22.03.2011 р.

УДК 581.5:581.9(251.1)(477.5)

Т. В. Шкура

Полтавський національний
педагогічний університет імені В.Г. Короленка
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 01003, Україна

ОХОРОНА РІДКІСНИХ СТЕПОВИХ ЕФЕМЕРОЇДІВ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ПРИДНІПРОВ'Я

Ефемероїд, природно-заповідна мережа, Лівобережне Придніпров'я

Збереження рідкісних та зникаючих видів рослин в умовах природних екосистем є одним із пріоритетних завдань заповідної справи. Лівобережне Придніпров'я – лісостеповий регіон, розташований у центральній частині України, характеризується найвищим відсотком розораності. Степи даного регіону займають близько одного відсотка від загальної площі. Такі ценози зазнали значного ступеня деградації, що стало причиною рідкісності багатьох степових рослин. До таких видів належать брандушка різнобарвна (*Bulbocodium versicolor* (Ker. Gawl.) Spreng.), шафран сітчастий (*Crocus reticulatus* Steven ex Adam), що занесені до Червоної книги України та белевалія сарматська (*Bellevalia sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow), гадюча цибулька занедбана (*Muscari neglectum* Guss. ex Ten.), гіацинтик блідий (*Hyacinthella leucophaea* (K. Koch.) Schur), які є регіонально рідкісними і охороняються на обласному рівні в Полтавській області та в інших регіонах [1]. Їх популяції зазнають фрагментацій під впливом трансформації екотопів, раннього весняного палу, знищення на букети та для оздоблення квітників, що, в свою чергу, призводить до поступового скорочення чисельності, щільності, просторової, вікової деградації структур популяцій. Усі вищеперераховані види є високодекоративними рослинами, від яких походять чисельні сорти.

У нашій державі існує два традиційних напрямки охорони рідкісних видів рослин. Перший – створення об'єктів природно-заповідного фонду, де рослини розвиваються у найкращих для них природних умовах (*in situ*) та другий – розмноження у ботанічних садах з метою підсилення пригнічених у природі популяцій або введення їх у культуру (*ex situ*) [2]. У першому випадку недоліком можуть послугувати абсолютно заповідний режим при дії якого популяції рослин можуть зникнути. Наприклад, на території Українського степового заповідника (відділення Михайлівська цілина) на площі близько 50 га існує абсолютно заповідний режим, де внаслідок високого ступеня задернованості популяції *B. versicolor* не були відмічені, хоча на прилеглих ділянках, де відбувається сінокіс, популяції досліджуваних рослин мають високий рівень життєвості та зустрічаються дифузно на решті території.

На території Лівобережного Придніпров'я нараховується 60 місцезростань досліджуваних видів. Майже всі сучасні місцезнаходження рідкісних степових ефемероїдів охороняються на територіях природно-заповідної мережі Лівобережного Придніпров'я з різними природоохоронними режимами (табл.). Найчисельніші популяції зберігаються у ботанічних та ландшафтних заказниках, які репрезентують лучно-степові ценози з високими показниками флористичного і ценотичного різноманіття. Серед них *C. reticulatus* трапляється частіше – всього відмічено 33 місцезнаходження у природних умовах, у тому числі 10 – не взяті під охорону. Місця зростання виду переважно приурочені до центральної та східної частини регіону дослідження. Майже однакова їх кількість відзначена нами для *H. leucophaea* (29), серед